

crkva u svijetu

RAZMIŠLJANJA

O DUHOVNOJ ARISTOKRACIJI

(Izvatci iz istoimenog djela u rukopisu*)

Nikolaj Berdjajev — Rudolf Berghofer

Berdjajevljevo shvaćanje duhovne aristokracije

Budućnost pripada samo duhovnoj i umnoj aristokraciji, koja je osobita pojava.

S kršćanske točke gledišta apsolutna prava nema građanin, nego čovjek, kao duhovno stvorenje, kao slobodan duh, koji ne može biti pretvoren u sredstvo.

Čovjek mora biti slobodan. To Bog traži i očekuje od njega. Čovjek je prije svega duhovno, a ne političko stvorenje; njegova bezuvjetna i nužna prava imaju korijen u duhovnom svijetu, a ne u promjenljivom, nestabilnom i prolaznom građansko-političkom poretku.

Alfred de Vigny je vrlo dobro kazao da je aristokracija zasnovana na oholosti, a demokracija na zavisti.

Dok je socijalna demokracija dobivala svoje duhovne vrijednosti nasljeđem od predaka, *duhovna ih aristokracija dobiva od Boga*. Stvaralački su darovi od Boga; oni su dani, a ne zasluženi, kao što se svaki dar daje; ali nisu dani da se zakopaju u zemlju i izgube, nego da se talenti umnože i da daju kamate. To znači da se uz dar pridružuje rad. Proroci, religiozni učitelji, religiozni i socijalni reformatori, filozofi, znanstvenici, pronalazači, pjesnici, umjetnici i glazbenici pripadaju duhovnoj aristokraciji, i oni se ne mogu svrstati ni u kakvu shemu podjele na klase, koje su zasnovane na ekonomskim odnosima.

* Ove je izvatke iz rukopisnih radova i prijevoda g. Rudolfa Berghofera (1898—1979) odabrao i pripremio za tisak književnik Janko N. Ivanović. Naše je uredništvo obavilo lekturu. (Uredništvo)

Socijalno podrijetlo velikog čovjeka, genija, ne igra nikakvu ulogu. To priznaju i sami marksisti kad je riječ o Marxu ili Lenjinu, ljudima koji ne dolaze iz proleterskog poretka. Za nas nema nikakve važnosti što su Kant ili Hegel, Goethe ili Schiller rođeni u građanskim obiteljima, u buržujskoj klasi, a Puškin i Tolstoj u plemićkoj. *Genija ne stvara nikakva klasa, njega stvara Bog.* I Marxov je genij od Boga, samo ga je on upotrijebio protiv Boga. Najmanje je zanimljivo što je Marx sin buržujske klase. Ali, evo što je najvažnije: U sva vremena i u toku sve povijesti čovječanstva samo je mali broj ljudi živio u skladu s duhovnim i umnim interesima, odavao se kontemplaciji i stvaralaštvu, kao samovrijednostima; samo je neznatna manjina tražila smisao u životu i preobražaj života, stvarala nove vrijednosti.

Svaki je čovjek po svojoj prirodi, koju je Boga stvorio, sposoban za neki oblik stvaralaštva, makar za stvaralački odnos prema drugom čovjeku. Ali većina čovječanstva svih klasa živi običnom svakidašnjicom, sa svojim životnim, običajnim, prirodnim i trgovačkim interesima; oni ne traže drugi svijet i drugi život. Samo je mali broj ljudi sposoban da živi u čistoj misli i čistom stvaralaštvu; samo se mali broj zanima za duhovne stvari.

Sve klase u svojoj masi: aristokracija, buržuazija i proleterijat — ne vole duhovnu, umnu aristokraciju, traže od nje da služi njihovim interesima i progone je kada se te službe odrekne. Ali taj je problem složen i protuslovan. Duhovna, umna aristokracija isto tako očituje težnju da se troši i degenerira; i ona postaje egocentrična i doživljava dekadenciju. Izuzetni stvaralački darovi, darovi duhovni i umni, dani su čovjeku za stvarateljsko služenje, za vršenje misije, poziva odozgo. Stvaralac, odozgo obdaren, mora slušati unutrašnji glas, poziv na služenje — ne za služenje običnoj svakidašnjici i klasnim interesima, nego za služenje pravdi, istini, ljepoti, za služenje Bogu i slici Božjoj u čovjeku. Duhovna aristokracija, međutim, može zaboraviti na glas odozgo i onda sama sebi služiti, tj. može se samovoljno zatvoriti u se kao socijalna aristokracija. Ona će tada promijeniti svoj poziv i izgubiti svoje značenje. Može se potpuno odvojiti od socijalne sredine i stvoriti zatvorenu elitu koja prezire okolni svijet; može postati potpuno zadovoljna svojom izoliranošću; ona se tada primiče padu i bliži smrti. Najžalosnije je što se to padanje i primicanje smrti mogu proživljavati kao oznake »višeg stanja«, kao gordost usamljenika i nepotrebnih.

Duhovna aristokracija ima proročki poziv u širem smislu riječi, poziv da služi budućnosti, da budi duh novog života i stvara nove vrijednosti. Kada taj proročki duh, koji se javlja ne samo u prorocima u višem, religioznom smislu te riječi, nego i u filozofima, pjesnicima, umjetnicima, reformatorima i pronalazačima, počinje iščezavati, kad se gasi svijest o višem pozivu i služenju, tada duhovna aristokracija ulazi u razdoblje svoje opadanja, izopačava se i gubi svoje opravdanje. Kada je Karlaŕj govorio o novoj aristokraciji rada i stvaralaštva, on je, razumije se, imao u vidu aristokraciju proročkog služenja i preobražavanja života, a ne samozadovoljnu elitu, ne usamljene estetičare, koji su uvijek potrošači a ne proizvođači. Taj duh smrti, koji se vije nad suvremenom evropskom elitom, dokaz je socijalne krize kulture u suvremenom društvu.

Novo društvo mora biti aristokratsko-radničko društvo.

Svladavanje buržuazije u duši prije svega je prihvaćanje tajne križa. Socijalna se zadaća ne može riješiti izvan duhovne, izvan kršćanskog preporođenja.

Samo kršćanstvo iscjeljuje čovječju dušu od neplemenitog osjećanja uvrede koju izazivaju zavist i mržnja.

Samo traženje Kraljevstva Božjega svladava buržuaziju. Zajedno sa socijalnom demokracijom društva mora ići i njegovo oplemenjivanje, tj. duhovna aristokracija.

Sloboda u djelima Dostojevskoga

Sve su ideje Dostojevskoga povezane sa sudbinom čovjeka, sa sudbinom svijeta, sa sudbinom Boga.

I poslije čitanja Dostojevskoga sve se čini suhoparno, sladunjavo. Kao da smo boravili u drugim svjetovima, u drugim dimenzijama, pa da se vraćamo u naš razmjerno ograničeni svijet, u naš trodimenzionalni prostor. Pomnivo čitanje Dostojevskoga uvijek je događaj u životu; ono žeže, i duša prima novo, vatreno krštenje. Pridruživši se svijetu Dostojevskoga, čovjek postaje novim čovjekom, otkrivaju mu se druge dimenzije bivstva. Dostojevski je veliki revolucionar duha. Sav je uperen protiv ukrućenosti duha.

Sloboda je u samom središtu naziranja Dostojevskoga. Ne postoji jedna nego dvije slobode, prva i posljednja: sloboda biranja dobra i zla i sloboda u dobru, ili sloboda iracionalna i sloboda u razumu. Riječi Evanđelja: »Spoznajte istinu i istina će vas osloboditi« odnose se na drugu slobodu, slobodu u Kristu. Sloboda prvog Adama i sloboda drugog Adama, sloboda u Kristu — razne su slobode. Istina pravi čovjek, samo čovjek mora slobodno prihvatiti istinu; ne smije se nasilno, primoravanjem, k njoj privoditi.

Prava sloboda i prava jednakost moguće su samo u Kristu, na putu bogo-čovječjem. Obuzetost idejom opće sreće, općeg ujedinjenja ljudi bez Boga sadrži u sebi strašnu opasnost čovjekove propasti, uništenja slobode njegova duha. Ako nema slobode, kao zadnje tajne stvorenja svijeta, onda se ovaj svijet sa svojim mukama i patnjama, sa suzama nevino izmučenih ljudi, ne može prihvatiti. Ne bi se mogao prihvatiti ni Bog koji bi stvorio tako užasan, ružan svijet. Bez slobode bi za zlo bio odgovoran Bog. Dostojevski je dublje nego itko shvatio, da je zlo dijete slobode. Ali je isto tako shvatio, da *bez slobode nema dobra*. Čovjek se ne potvrđuje u svojoj svojevólji i buntu, u pobuni svojega »euklidovskog uma«, da bi on mogao stvoriti svijet u kojemu ne bi bilo zla, ne bi bilo patnji...

»Euklidov um« ograničen je na tri dimenzije. A Smisao Božjeg svijeta moguće je dokučiti samo ako se prijeđe u četvrtu dimenziju. *Sloboda je Istina četvrte dimenzije.* Ona je nedokučiva u granicama triju dimenzija. »Euklidov um« je nemoćan da riješi temu o slobodi. Svi koji su objavili svojevólju i bunt dolaze u Dostojevskoga do poricanja slobode, jer se njihova spoznaja suzuje, ulazi u granice triju dimenzija, zakriva im ine svjetove.